

OBȚINEREA DE CĂTRE GĂGĂUZI A STATUTULUI JURIDIC SPECIAL PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA: PREMISE ȘI ABORDĂRI

CZU: 39(=512.165)(478)(091)

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.22.2-65.12>Doctorandă **Aliona ROZOVEL**E-mail: aliona.rozovel@yahoo.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9956-7685>

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, România

GAGAUZ PEOPLE, OBTAINING SPECIAL LEGAL STATUS ON THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: PREMISES AND APPROACHES

Summary. The article analyses the Gagauz people obtaining the special legal status in the Republic of Moldova in year 1995, by establishing the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia. The research includes two parts: 1. The establishment of Gagauz people on the territory of the Republic of Moldova; 2. Causes of the emergence and mechanisms for solving the political conflict in the southern districts triggered after the declaration of independence of the Republic of Moldova. The purpose of this article is to elucidate the premises of the settlement of Gagauz people on the current territory of our country, as well as to identify the claims and dissatisfactions, with repercussions over time, which were at the basis of the conflict between the central authorities and the political elites of Gagauz people in the early 1990s. Based on the studied materials, one can easily presume that the Gagauz people are settlers who have taken refuge on the territory of Bugeac and have settled in the southern region of the Republic of Moldova, preserving their language and traditions, without having the right to claim the land of the natives.

Keywords: settlers, refugees, central authorities, Gagauz leaders, political conflict, advantageous compromise.

Rezumat. În articol este analizată obținerea de către găgăuzi, în anul 1995, a statutului juridic special în Republica Moldova, prin constituirea Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia. Studiul include două părți: 1. Stabilirea găgăuzilor pe teritoriul Republicii Moldova; 2. Cauzele apariției și mecanismele de soluționare a conflictului politic în raioanele de sud declanșat după declararea independenței Republicii Moldova. Scopul articolului este de a elucidate premisele așezării găgăuzilor pe teritoriul actual al țării noastre, precum și de a identifica pretențiile și nemulțumirile, cu repercusiuni în timp, ce au stat la baza conflictului dintre autoritățile centrale și elitele politice ale găgăuzilor la începutul anilor 1990. În urma celor studiate se poate lesne deduce că găgăuzii sunt coloniști refugiați pe teritoriul Bugeacului, care s-au așezat în regiunea de sud a Republicii Moldova, păstrându-și limba și tradițiile, fără a avea dreptul de a pretinde la pământul băștinașilor.

Cuvinte-cheie: coloniști, refugiați, autorități centrale, liderii găgăuzilor, conflict politic, compromis avantajos.

INTRODUCERE

Orice prezent are un trecut, așadar nu putem trece cu vederea fără a argumenta apariția pe teritoriul Republicii Moldova a găgăuzilor, acel segment de populație care prin năzuințele lui etnice și culturale prezintă un interes aparte de cercetare, luând în considerare și datele sumare cu privire la această problemă.

Cel mai des în legătură cu găgăuzii se abordează subiectul statutului juridic special ce i s-a acordat Găgăuziei în anul 1995, iar avalanșa de opinii în controversă din acea perioadă fac destul de dificilă analiza subiectului în cauză. Majoritatea materialului factologic a fost cules din ziarele și revistele timpului, precum și din studiile online. Pe lângă metoda de cercetare istorică, autorul a folosit metodele explicativă și analitică. În opinia noastră, o asemenea viziune asupra subiectului dat va fi binevenită cercetătorilor pe care îi preocupă problema în cauză.

STABILIREA GĂGĂUZILOR PE TERITORIUL DE ASTĂZI AL REPUBLICII MOLDOVA

Primele mențiuni scrise despre găgăuzi se găsesc în izvoarele istorice chineze cercetate de către L. Gumilev, în care se atestă către anul 545 o organizare statală a acestora [1, p. 68]. În altă ordine de idei, prima atestare istorică a găgăuzilor se conține în poemul național al oguzilor *Oguz-Name*, scris în limba persană și publicat în anul 1600 de Saug Lokmann [2, p. 8]. Ca urmare, istoriografia lor este destul de controversată, de-a lungul anilor fiind lansate diferite teorii și ipoteze. Istoricul bulgar G. Dmitrov, bunăoară, a enumerat vreo 18 ipoteze referitoare la proveniența popoului găgăuz [3].

Cea mai răspândită ipoteză stipulează că originea găgăuzilor este strâns legată de istoria neamurilor (triburilor) turanice care populau stepele Nord-Pontice. Din aceste triburi făceau parte pecenegii, tribul Uz

(Oguz) și cumanii (Kipchak), poporul care l-a urmat în Anatolia pe sultanul Izzeddin Keykavus II (1236-1276) [4]. Etapa apariției etnosului (secolele IX–XIII) a fost întreruptă de invazia în stepele Nord-Pontice a tătaro-mongolilor [5, p. 117], ceea ce a dus la retragerea populației de aici în regiunea de nord-est a Bulgariei, în special pe teritoriul Dobrogei și Deliormanului [6], regiuni în care s-a produs etnogeneza poporului găgăuz în secolul al XIII-lea.

Din secolul al XIII-lea datează formațiunea statală Uziăileț (în zona Covarna-Mangalia), pe care savanții o califică ca fiind primul stat al poporului găgăuz [7]. Ca urmare, în secolul al XIV-lea, găgăuzii au intrat sub dominația Imperiului Otoman, fiind persecutați și izolați de turci [8] pe motiv că și-ar fi trădat religia dreaptă și s-au convertit la creștinism din interes [9]. Astfel, sub presiunea Imperiului Otoman, dar și la îndemnul țarului rus, care la 19 decembrie 1809 a semnat „decretul privind colonizarea Bugeacului de către bulgaro-găgăuzi”, o parte considerabilă a acestora s-a așezat în sudul Basarabiei [10], în special în satele părăsite de tătari, colonizați aici de turci și care au fost transferați cu forța în Crimeea, unde trăiau atunci semenii lor [8].

În perioada țaristă de până la începutul secolului al XX-lea, găgăuzii erau înregistrați drept „coloniști bulgari” [11, p. 6], numai în 1897 găgăuzii pentru prima dată sunt recunoscuți de către autorități în documentele oficiale ca etnie separată, fiind numiți „turci-creștini” [1, p. 69]. Acesta a fost un proces reciproc avantajos, coloniștii populau și amenajau periferia pustie de stepă a Rusiei, obținând în schimb terenuri mari de pământ [12, p. 69]. Guvernul rus a oferit fiecărei familii găgăuze câte 60 de desetine de pământ (circa 65 ha) [13]. Adică, acest pământ, acum 200 de ani, a fost dăruit găgăuzilor de către Imperiul Rus [14], ei din start obișnuindu-se cu ideea că au venit pe pământ rusesc și nu moldovenesc [1, p. 71].

Totodată, găgăuzii au beneficiat de diferite privilegii, precum scutirea de impozite și taxe pe o perioadă de 3 ani și dispensarea de serviciu militar pe o perioadă de 50 de ani. Cu toate că au fost scutiți de serviciul militar, ei timp de 50 de ani au fost obligați să ofere produse alimentare pentru armata rusă [15]. La fel, ei au fost scutiți de obligația de a merge la școala, care s-a soldat cu consecințe negative: potrivit recensământului din 1897, găgăuzii erau dintre cei mai analfabeți din toate popoarele ce locuiau în gubernia Basarabiei [16, p. 96]. Rezumând cele relatate mai sus, conchidem că generozitatea de care au beneficiat găgăuzii s-a făcut pe contul românilor basarabeni [17].

Tot așa, atrași de privilegiile semnificative, numărul coloniștilor găgăuzi va crește considerabil. Po-

trivit unor cercetători, în anul 1812 aici locuiau circa 1 400 de găgăuzii, în anul 1897 numărul lor a ajuns la 55 790 de persoane [18, p. 11]. Recensământul general al populației din România pentru Basarabia din 29 decembrie 1930 indică un număr de 98 172 de găgăuzi [11, p. 113].

În anul 1989, pe teritoriul RSS Moldovenești (fără a lua în considerare raioanele Basarabiei care în 1940 au fost introduse în componența RSS Ucrainene), locuiau 153 000 de găgăuzi [19, p. 4]. Peregrinările de veacuri ale găgăuzilor, căutările formei de organizare statală și-au găsit concretizare pe pământul Republicii Moldova [20, p. 14], ei făcându-și aici o patrie a sa [21] cu toate consecințele ce decurg de aici: teritoriul național propriu cu granițe clare, Parlament, Guvern, armată etc. [22].

CAUZELE DECLANȘĂRII ȘI MECANISMELE DE SOLUȚIONARE A CONFLICTULUI POLITIC ÎN RAIOANELE DE SUD ALE REPUBLICII MOLDOVA

Metaforic vorbind, găgăuzii au trăit gard în gard, suflet în suflet cu moldovenii, bulgarii și cu alte etnii [23], fără a avea neînțelegeri ieșite din comun. Totuși, tendința acestora de a se manifesta ca grup etno-social distinct față de alți coloniști (germani, polonezi, ruși, ucraineni etc.) s-a manifestat chiar de când se aflau sub dominația Imperiului Rus, care cu ajutorul coloniștilor aduși aici intenționa să dezromanizeze Basarabia [8], promovând o politică de rusificare forțată. Prima confruntare datează din 1812 [24]. În consecință, ceea ce nu a reușit să impună găgăuzilor Imperiul Rus, crearea celei de a cincea colonii a Imperiului Rus în Basarabia) au reușit sovieticii [11, p. 116].

În perioada sovietică, procesul de rusificare a fost atât de puternic, încât în momentele de răscruce ale renașterii naționale din anii 1989–1991 găgăuzii au susținut păstrarea cu orice preț a URSS-ului [12], stat care prin foamete și deportări a ucis unul din trei găgăuzi în perioada stalinistă (...). Ei nu s-au putut împăca cu faptul că Uniunea Sovietică s-a prăbușit [25]. Mai mult ca atât, cetățenii găgăuzi doresc să fie concomitent și cetățeni ai URSS [26]. Este relevant că în această perioadă de destrămarea URSS [27] și afirmarea Republicii Moldova ca stat independent găgăuzii consideră „renașterea naționalismului” românesc o amenințare mai mare pentru viitorul lor decât „inter-naționalismul sovietic” [2, p. 47].

De altfel, găgăuzii au fost *de facto* independenți doar în iarna anului 1906, atunci când o răscoală țărănească a declarat Republica Autonomă din Comrat. În rest ei au aparținut de Imperiul Rus (1812–1917), de

România (1918–1940; 1941–1944), de Uniunea Sovietică (1940–1941; 1944–1991) și de Republica Moldova (1917–1918 și 1991 până în prezent) [28].

Începând cu anul 1989, la diferite întruniri ale reprezentanților comunității găgăuze s-a înaintat în repetate rânduri cererea cu privire la formarea unei autonomii teritoriale naționale [10]. Această idee a fost lansată de un grup de oameni de știință găgăuzi, printre ei numărându-se M. Marunevici, D. Tanasoglu, G. Stomatov ș.a., care au forțat adevărul istoric până la absurd în încercările lor de a demonstra că în afară de Bulgaria de Nord-Est, întreg Bugeacul, Dobrogea și Basarabia ar fi alcătuit pe vremuri area-lul de etnogeneză al găgăuzilor [12], că aceștia ar fi locuit pe teritoriul Basarabiei încă din 1243 [29, p. 92], adică înaintea cnezatelor proto-românești. Ideea a fost susținută de Mișcarea intelectuală „Gagauz-Halkı” (poporul găgăuz) [30], constituită ca reacție la mișcarea de eliberare națională pro-românească a Frontului Popular.

Organizații similare au apărut și în alte localități din sud – în Ceadâr-Lunga, cu denumirea de „Bârlic” (unitate) și în Vulcănești, cu denumirea „Vatan” (patrie) (...). Toate trei organizații desfășurau o propagandă intensă în rândul populației minoritare [11, p. 99] care a ieșit în stradă și milita pentru autonomia găgăuză, având drept catalizator nu numai identitatea și limba găgăuză, ci și unionismul în creștere la Chișinău [31]. Este de menționat faptul că din aceste organizații făceau parte atât găgăuzi, cât și bulgari, care insistau asupra formării unei autonomii găgăuze sau găgăuzo-bulgare.

Bulgarii, de altfel, au avut idei asemănătoare de formare a unei republici în Bugeac în 1918 și a unei autonomii găgăuzo-bulgare în 1958 [32, p. 27]. Mai târziu constatăm că bulgarii s-au retras, refuzând să facă parte din UTAG. Mai mult ca atât – ei nu vor cere autonomie pe bază etnică, după anunțarea rezultatelor referendumului pentru constituirea Găgăuz-Yeri [33]. În consecință, la 19 august 1990, Congresul Deputaților de toate nivelurile organizat la Comrat autoproclama crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Găgăuze [10] în baza Hotărârii Sovietului Suprem al RSS Moldovenesti din 1 august 1990 care a fost anulată a doua zi ca fiind ilegală. Scopul era de a obține cât mai multă libertate și distanțare de Guvernul Central de la Chișinău [2, p. 47].

Aceasta a trezit și mai mult nemulțumirea liderilor găgăuzi și, ca răspuns la reacția lor, demarează marșul voluntarilor sub conducerea prim-ministrului Mircea Druc în raioanele din sudul Moldovei unde trăiau compact găgăuzii, în scopul curmării tendințelor separatiste, marș care a ajuns la doar 15 km de Comrat

[34, p. 10]. În consecință, conducerea de la Kremlin a dispus dislocarea trupelor militare sovietice în teritoriul respectiv (în raioanele de sud au fost dislocate unități rusești ale trupelor de desant cartiruite în or. Bolgrad din Ucraina) [16, p. 98]. Sub pretextul apărării găgăuzilor de incursiunile voluntarilor, Rusia și-a rezervat totodată dreptul de a-și păstra poziția dominantă în regiunea dată.

Față de evenimentele din sudul republicii nu a rămas indiferentă nici Turcia, căreia i-a fost oferită o șansă unică de a-și restabili prezența geostrategică pe acest teritoriu [32, p. 28], care chipurile ar fi o veche vatră a ginte turcești(...). Concluzionând cele spuse mai sus, constatăm că la fel ca în 1812, rușii și turcii și-au disputat întâietatea într-un teritoriu care nu le-a aparținut și nu le aparține [35].

În aceste împrejurări, toate părțile implicate în conflict căutau soluții. Pentru a ameliora situația social-politică din sudul republicii, autoritățile centrale au adoptat Hotărârea Sovietului Suprem nr. 325-XII din 26.10.1990 [36], precum și Hotărârea nr. HP 1355/1993 din 18.03.1993 [37] în baza căreia a fost creată o comisie parlamentară. Comisia, potrivit art. 3, „va efectua măsuri necesare pentru ameliorarea situației social-politice din raioane de est și din localitățile compact locuite de găgăuzi, va pregăti proiectele actelor legislative privind statutul juridic special al acestor raioane și localități și le va prezenta Parlamentului pentru a fi examinate...”. Totodată, la inițiativa președintelui Republicii Moldova Mircea Snegur a fost invitat în vizită președintele Turciei Suleiman Demirel, care a știut să apeleze la sentimentul etnic, sfătuindu-i pe găgăuzi că numai în componența Moldovei Găgăuzia este viabilă și se poate dezvolta [38]. El propune conducerii Republicii Moldova în discursul său de pe 2 iunie în fața Parlamentului să le ofere găgăuzilor un statut juridic special ce le-ar asigura păstrarea independenței naționale [39, p. 1].

Pentru a ieși din impasul politic, liderii opoziției găgăuze Dobrov și Taușangi, conducătorii Partidului „Aralac”, au propus un proiect de autonomie în care găgăuzii urmau să obțină un statut aparte pe teritoriul Republicii Moldova, declarând că acest proiect a fost acceptat de anumite cercuri parlamentare [26]. Pe marginea proiectului în cauză au avut loc un șir de dezbateri, unii venind cu avertizări, alții cu propuneri de modificare. Se opina că aprobarea proiectului respectiv prin lege ar însemna federalizarea *de jure* a republicii [40]. Totodată, crearea unității teritoriale administrative a găgăuzilor ar crea un precedent periculos și ar provoca o reacție în lanț – constituirea unor formațiuni similare ale bulgarilor, rușilor, țiganilor etc., care ar duce inevitabil la federalizarea *de fac-*

to a Republicii Moldova [41]. Temerile n-au întârziat să se materializeze: președintele Societății de Cultură Bulgară „Vozrojdenie” (Renașterea) a înaintat o cerere de a constitui o circumscripție națională administrativ-teritorială cu sediul la Taraclia [42], în pofida faptului că, din punct de vedere economic, acest raion etnic nu are nicio perspectivă de existență izolată și o asemenea divizare poate duce la decalaj (...) și până la urmă la conflict.

Drept consecință a creării unei autonomii pe criterii etnice, la autoritățile centrale au depus plângeri reprezentanții celor 12 sate moldovenești, soarta cărora în comparație cu celelalte 3 localități găgăuze rămânea incertă (luând în considerare că raionul Vulcănești a fost inclus parțial prin plebiscit local în Gagauz-Yeri). În discuții era pusă împărțirea patrimoniului raionului [43] și faptul că respectarea drepturilor minorității găgăuze trebuie să fie în concordanță cu respectarea drepturile etniei titulare [22]. Alții erau de părere că problemele vor dispărea odată cu înfăptuirea reformei administrativ-teritoriale, prin renunțarea la raioane și revenirea la județe. Astfel se preconiza formarea unui singur județ, de exemplu Cahul, care ar include raioanele Vulcănești, Taraclia, Ciadâr-Lunga, Comrat, Cantemir cu o populație de 441 de mii de locuitori, precum și trei sate din raionul Basarabeasca. Pare a fi o soluție plauzibilă, pornind de la concluzia experților de la Institutul Economiei Naționale cum că circa 400-500 de mii de oameni pot să se autofinanțeze și, respectiv, să autoadministreze un județ [41]. Scopul era următorul: de a păstra posibilitatea rezolvării simultane a multiplelor probleme din întreaga regiune sudică a republicii, de a opri eventualele tentative de separare de mai departe a sudului după criteriul național [32, p. 32].

Erau și păreri că acest proiect nici nu trebuia pus în discuție, deoarece nu avea bază juridică – la momentul elaborării sale Republica Moldova nu avea o constituție [44]. În consecință, în anul 1994, la 29 iulie a fost adoptată Constituția Republicii Moldova, care stipulează, potrivit art. 111, al. (1), că: „Localităților din stânga Nistrului, precum și unor localități din sudul Republicii Moldova, le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie după statute speciale adoptate prin legi organice”. Anume în baza acestui articol a fost posibilă adoptarea legii cu privire la acordarea statutului special al Găgăuziei [45], ea fiind pusă în aplicare în baza Hotărârii nr. 345-XIII la 25 decembrie 1994 de către președintele Parlamentului Petru Lucinschi, care anterior într-un interviu acordat presei moscovite susținea cu totul altceva: „Haidetți să le dăm găgăuzilor ocazia, ca să spun așa, să sărbătorească victoria, și peste o săptămână vom fi în

pragul unei probleme cu bulgarii, turcii, pecenegii...” [43]. În fine, „sărbătoarea” totuși a avut loc, la ea fiind prezente atât autoritățile centrale, cât și cele de la Comrat, luând în calcul desfășurarea evenimentelor derulate de curând.

În continuare, legea cu privire la statutul special al Găgăuziei a fost promulgată în baza Decretului nr. 10-p din 13 ianuarie 1995 de către președintele Republicii Moldova Mircea Snegur, care anterior afirmă că: „Nu dăm nicio palmă de pământ pentru îndestularea ambițiilor autonomiste ale veneticilor. Să păstrăm integritatea țării Moldova și să dăm dovadă că suntem adevărați urmași ai lui Ștefan cel Mare și Sfânt” [46].

Articolul 111 din Constituție apare cu titlul „Unitatea Teritorial-Autonomă Găgăuzia” doar la 25 iulie 2003, când Parlamentul Republicii Moldova votează hotărârea cu privire la îmbunătățirea și completarea Constituției [19, p. 5]. Luând în considerare că actele legislative se clasifică conform principiului subordonării, Ion Ungureanu, președintele Comisiei parlamentare pentru definitivarea proiectului de lege cu privire la statutul juridic special al găgăuzilor Gagauz Yeri, constata că „legea cu privire la statutul special poate fi modificată prin $\frac{3}{5}$ din votul parlamentarilor, adică este ceva mai înaltă decât legea organică și un pic mai jos decât legea constituțională” [23], astfel, făcându-se abatere de la prevederile generale ale articolului 74 al. (1) al Constituției Republicii Moldova [47] pentru modificarea căreia se cer $\frac{2}{3}$ din voturile membrilor Parlamentului. În același timp, legea respectivă reprezintă o excepție care exclude UTAG de la acceptarea ierarhiei normelor juridice valabile pentru restul teritoriul Republicii Moldova [48, p. 169].

S-a reproșat în continuare că acest proiect de lege a fost adoptat în grabă și cu încălcări, fiindcă nu a trecut toate comisiile parlamentare și nu a obținut avizele tuturor consiliilor, care nu au avut timp să studieze legislația internațională în problema autonomiei locale [40]. Cu toate că mulți nu au fost de acord cu hotărârea Parlamentului, conducerea de la Chișinău consideră că realitatea este mai complexă decât orice scheme juridice și tot viața a demonstrat [20, p. 14] că acordarea „statutului special” Găgăuziei poate aduce pe acest mult încercat meleag „stabilitate și pace” [49] care a și pus capăt conflictului declanșat anterior.

De la bun început transpare nemulțumirea Consiliului Europei față de Republică Moldova pentru că a acordat prea multă atenție acestei regiuni. Însă, spre finele anului 1996, s-a ajuns la concluzia că acest mod de soluționare a problemei poate servi drept exemplu

nu numai în reglementarea conflictului din Transnistria, dar și pentru situațiile similare ale minorităților naționale din alte state [50, p. 12]. Apare întrebarea: dacă „modelul găgăuz” este atât de bun și adaugă un plus de trăsături atractive imaginii Republicii Moldova în exterior, de ce nu a fost preluat deocamdată de nimeni [44]? Răspunsul ar fi simplu: toate statele își apără ferm integritatea sa teritorială.

Totuși, e cazul să subliniem că oficializarea unei structuri autonome în cadrul statului moldovenesc a fost o garanție de a-i păstra cu orice preț integritatea și independența, fiind văzută ca un compromis avantajos reciproc [51, p. 1]. Indiferent care au fost căile ce au dus la soluționarea conflictului, una este cert, că soarta istorică ne-a lăsat să trăim cu toții împreună pe acest pământ, în această țară [52 p. 2], unde poporul găgăuz obține nu doar un statut juridic special, nu doar propriul drapel și stemă, nu doar dreptul de a-și alege conducătorii, ci și o perspectivă sigură de păstrare și dezvoltare a identității sale culturale, lingvistice și etnice [20, p. 14].

CONCLUZII

De la începutul subiectului am pus în discuție aspecte istorice legate de originea și stabilirea găgăuzilor pe teritoriul Republicii Moldova, arătând că ei nu au teritoriu istoric propriu, fiind niște coloniști refugiați pe teritoriul Bugeacului, care grație Imperiului Rus au obținut privilegiu și loturi mari de pământ, transformându-se din țărani săraci în una dintre cele mai înstărite etnii din Basarabia. De atunci li s-a format o memorie istorică pozitivă față de Rusia, care nu s-a șters nici până astăzi. Totodată, având inoculată libertatea în conștiința lor, au căutat mereu să fie independenți – în 1906, 1918, 1958, la hotarul anilor 1989–1990, perioadă când pretențiile găgăuzilor îmbracă haina unui conflict politic care s-a declanșat îndată după destrămarea URSS și adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova. Drept catalizator a servit și tendința Republicii Moldova de unire cu Patria-Mamă România, care pe atunci părea destul de reală, precum și oficializarea limbii române ca limbă de stat și trecerea la alfabetul latin. Conflictul în cauză avea să degeneze într-unul militar, dar această situație a fost evitată în sudul republicii prin acordarea unui statut juridic special în baza căruia găgăuzii obțin autonomie teritorială.

Oportunitatea acordării acesteia, precum și dreptul la autodeterminare externă o vom cerceta în studiile ulterioare, fiind o temă destul de vastă care necesită aprofundare particulară.

BIBLIOGRAFIE

1. Mironova Svetlana. Găgăuzii din Moldova: de la etnogeneză la autonomie (Aspecte politico-istorice), în: *Moldoscopie*, 2009, nr. 3 (XLVII), Chișinău: CEP USM, pp. 66-72.
2. Măcriș A. Găgăuzii cred în ziua de mâine. București: Agresprese Turo, 2004. 96 p.
3. Guboglo M. Etnicheskaya prinadlezhnost' gagauzov, în: *Sovetskaya etnografiya*, nr. 3, 1986.
4. Găgăuzia (Gagauz Yeri) (1994 – prezent). [on-line] www.istoria.md/articol/202/ (consultat: 10.04.2022).
5. Tulbure A. Găgăuzii în Republica Moldova, Gagauz Yeri, în: *Altera*, anul 2, nr. 3, Chișinău, 1996, pp. 117-123.
6. Istoria – Portal Gagauzii. [on-line] <https://www.gagauzia.md> (consultat: 11.04.2022).
7. Găgăuzii din România. [on-line] <https://ciochirhasdeu.wordpress.com/2016/10/25/> (consultat: 03.04.2022).
8. Spătaru Gh. Cine sânt și când au apărut găgăuzii în sudul Basarabiei, în: *Literatura și Arta*, 13 aprilie 1995, nr. 15 (2591), p. 7.
9. Cine sunt găgăuzii – mituri, întrebări și răspunsuri – moldNova. [on-line] https://moldova.eu/cine_sunt_gagauzii_mituri (consultat: 04.04.2022).
10. Patraș E. Statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz Yeri), în: *Altera*, 1996, anul II, nr. 3, pp. 110-115.
11. Bercu O. Populația găgăuză din spațiul românesc (de la mijlocul sec. al XIX-lea și până la sfârșitul sec. al XX-lea): tz. de doct. în istorie. Iași, 2009. 166 p.
12. Cine sunt găgăuzii/Rătăciți prin istorie. [on-line] <https://timpul.md>, cine sînt găgăuzii_rătăciți_prin_istorie_30276.html (consultat: 07.04.2022).
13. Colonizarea care i-a salvat. Când și de ce au fost aduși găgăuzii în Basarabia. [on-line] https://moldova.eu/ro/colonizarea_care_salvat_cand_si_de_ce_au_fost_adusi_gagauzii_basarabia_14648.html (consultat: 07.04.2022).
14. Bașcanul Găgăuziei cere un cuvânt în politica externă – BBC. [on-line] https://bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/08/070821_moldova_gagauzia_atributii.shtml (consultat: 08.04.2022).
15. Moldova altfel. Ce-i de făcut cu găgăuzii? – Sinopsis. [on-line] https://sinopsis.info.ro/2019/05/08/moldova_astfel_ce_i_de_facut_cu_gagauzii (consultat: 08.04.2022).
16. Putina Natalia. Găgăuzii din Republica Moldova: Aspecte ale evoluției etno-politice, în: *Moldoscopie*, 2010 nr. 2 (XLIX), pp. 92-105.
17. Balan I. Astfel independența ar fi o declarație, în: *Moldova Suverană*, 19 mai, 1993, nr. 74 (18136), p. 3.
18. Zelenchuk V. S. Naselenie Moldavii. Kishinev, 1973, p. 11.
19. Kostaki G. Evolyutsiya yuridicheskogo statusa avtonomno-territorial'nogo obrazovaniya Gagauziya i neobkhodimost' ego sootvetstviya problemam gosudarstvennogo stroitel'stva Respubliki Moldova, în: *Zakon i zhizn'*, 2005, (160) 20052, pp. 4-6.
20. Discursul Președintelui Republicii Moldova Vladimir Voronin, în: *GAGAUZIYA Moldova Respublikasinda*

Gagauz AVTONOMYASININ 10-UNCU YLDONUMU, Komrat, 2006. 96 p.

21. Ciocanu I. Surzi și chiori, în: Glasul Națiunii, septembrie (2009), nr. 38, anul XI, Duplex Chișinău-București, p. 8.

22. Nedelciuc V. O constituție cu prevederi greșite, în: Literatura și Arta, 1 ianuarie, 1996, nr. 1 (2629), Chișinău: Tipografia Universul.

23. Atamanenco V. La spartul ghețarilor, în: Moldova Suverană, 10 ianuarie, 1995, nr. 5 (18428), p. 4.

24. Cer și pământ românesc. [on-line] <https://cersipamantromanesc.wordpress.com> (consultat: 10.04.2022).

25. Lumina de la capătul Găgăuziei-LID MOLDOVA. [on-line] https://lidmoldova.org/lumina_de_la_capatul_gagauziei (consultat: 09.04.2022).

26. Horja S. În Comrat se serbează „Fără Dobrov și Taușangi”, în: Sfatul Țării, 20 august, 1991, nr. 145 (945), p. 4.

27. Legea privind Declarația de Independență a Republicii Moldova nr. 691-XII din 27.08.1991, în: Monitorul Oficial, nr. 11-12/103, 118 din 1991. [on-line] <https://www.constcourt.md> (consultat: 10.04.2022).

28. Găgăuzia (Gagauz-Yeri). [on-line] <https://istoria.md/> (consultat: 10.04.2022).

29. Moraru A., Anton I. Contribuții la istoriografia dezvoltării culturii în Republica Moldova (1989–2001), în: Analele Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul=The Annals of the State University „B. P. Hasdeu” of Cahul/Ministerul Educației al Republicii Moldova, Cahul, 2004, Anul I-2003; Yeri -2003, Chișinău: Bons Offices, pp. 85-96.

30. Mișcare care și-a găsit un context pentru desfășurare în „perestroika” demarată în URSS, în: Dosarul găgăuz. [on-line] <https://infoprut.ro/1002-dosarul-gagauz.html> (consultat: 11.04.22).

31. Autonomia găgăuză, după 25 de ani (video). [on-line] <https://moldova.europalibera.org> (consultat: 10.04.2022).

32. Grec I. Noi realități politice și interetnice în sudul Moldovei, în: Alternative, 1994, nr. 1, Chișinău: Logos, pp. 25-33.

33. Stas T. Bulgarii nu vor cere autonomie etnică deocamdată, în: Patria tânără, martie, 1995, nr. 10 (26).

34. Găgăuzia (Găgăuz Yeri) 25 de ani de pace și stabilitate/25 let mira i stabil'nosti-25 yil-birlik hem usluluk-[Komrat]: Nauchno-issledovatel'nyy tsentr Gagauzii, 2020, p. 148.

35. Cubreacov V. Panturcismul și raiaua, în: Țara, 5 iulie, 1994, nr. 27 (201).

36. Conflictul în raioanele de sud. [on-line] https://zdocs.mx/doc/conf_in_raioanele_de_sud_03plxjojj (consultat: 04.04.2022).

37. Hotărârea nr. HP1355/1993 din 18.03.1993 privind crearea unei comisii parlamentare pentru soluționarea problemelor din raioanele de est și din localitățile compact locuite de găgăuzi ale Republicii Moldova, în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.03.1993, nr. 3, art. 74.

38. Măcriș A. Găgăuzii. București: PACO, 2008. 196 p.

39. Dubrovski A. Drama Kurzilor și „Problema găgăuzilor”, în: Mesagerul, 14 octombrie, 1994, anul 1, nr. 25 (33), p. 1.

40. Beleuță M. Adoptarea acestui proiect de lege ar însemna începutul federalizării de jure a Republicii Moldova, în: Țara, 18 mai, 1993, nr. 21 (143), Chișinău, p. 2.

41. Beleuță M. Ce propune F.P.C.D.: Concepția cu privire la rezolvarea problemei autonomiei culturale a găgăuzilor și bulgarilor din Moldova, în: Țara, 18 mai, 1993, nr. 21 (143), p. 3.

42. Speranțele ale bulgarilor din Moldova, în: Literatura și Arta, 2 iunie, 1992, Chișinău.

43. Canțâr A. Modelul Găgăuz: între patetizare și consecințe, în: Arena Politicii, iunie, 1997, anul 1, nr. 10. Chișinău: Fundația pentru Cultura Politică din Republica Moldova, pp. 19-20.

44. Budeanu Gh. Poate ne găgăuzim cu toții?, în: Literatura și Arta, 28 iulie, 1994, nr. 31 (2555).

45. Legea nr. 344 din 23.12.1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), în: Monitorul Oficial, nr. 3-4, art. 51 din 14.01.95 cu ultimele modificări 31.05.03 .

46. Negru N. Problema găgăuză: Snegur contra Snegur, în: Literatura și Arta, 14 iunie, 1994, nr. 29 (2553), p. 2.

47. Constituția nr. 1 din 29.07.1994. Constituția Republicii Moldova*, publicat: 29-03-2016 în Monitorul Oficial nr. 78 art. 140 cu ultimile modificări în vigoare din 01-04-2022.

48. Munteanu I. Dezvoltarea regională în Republica Moldova. Chișinău: Cartier, 2000, 261 p.

49. Cojocarul T. Lupii din Comrat își arată dinții, în: Literatura și Arta, 13 aprilie, 1995, nr. 15, (2591), p. 8.

50. Golea A. Scena politică a Găgăuziei – schimbarea actorilor, în: Flux, 23 mai, 1995, nr. 1, p. 12.

51. Vodă Gh. Republica Moldova vinde teritorii, în: Glasul Națiunii, martie, 1994, anul VI, nr. 11 (182), Duplex Chișinău-București, p. 1.

52. Arsenii A. Nu facem comerț și cârdășie, în: Glasul Națiunii, mai, 1993, anul V, nr. 21 (142), p. 2.